

The Identity of Praised in Farrokhi Sistani's Narration of Eulogy: Singularity and the Principle of Selective

Khadijeh Mohamadi¹, Parsa Yaghoobi Janbeh Saraei^{*2}

Abstract

Ode as the main form of praise literature is one of the most common propaganda and ideological tools of the power apparatus in the classical Persian world. In ancient Persian literature, Farrokhi's poems, within the framework of a poetic narrative, try to support the political discourse/ thought of Iranshahri, which represented the authority and legitimacy of the Shah in a charismatic or cultured way; he is the successor of God, the identity of the subject of "king - praised" representing the supposed authority as a singular and divine concept. In this paper, the representation of the king-praised as being "superman" has been investigate focusing on the semiotics and lifestyle -taste- consumption in Farokhi Sistani's odes. The result shows that the narrator of Farrokhi's odes, in his praiseworthy narratives, describes the life style of the "king -praised" and his vicarious class as three types of capital: "physical", "possessive", and "institutionalized social-cultural", and at two levels representation "direct" and "vicarious" consumption. The result of this representation is the formation of the identity of the king- praised subject on three singular levels of "innocence-immortality", "possession-incompleteness", and "justice-discipline". These cases, as the presumed characteristics of the chosen or ideal king, were the political-sacred "desire-expectation" of most of the "king - praised" of that time, especially the

Received: 06/03/2020

Accepted: 19/07/2020

* Corresponding Author's E-mail:
p.yaghoobi@uok.ac.ir

1. PhD student in Language and Literature, University of Kurdistan, Kurdistan, Iran.
<http://orcid.org/0000-0001-6073-0871>

2. Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Kurdistan, Kurdistan, Iran.
<http://orcid.org/0000-0001-6017-924x>

Ghaznavi kings, in which the ode has fulfilled a part according to its hegemonic intention or mission.

Keywords: Ode; Farrokhi Sistani; political thought Iranshahri; principle of selective; king – praised.

Introduction

Ode as the main form of praise literature is one of the most common propaganda and ideological tools of the power apparatus in the classical Persian world. In ancient Persian literature, Farrokhi's poems, within the framework of a poetic narrative, try to support the political discourse/ thought of Iranshahri, which represented the authority and legitimacy of the Shah in a charismatic or cultured way; he is the successor of God, the identity of the subject of "king - praised" showing in line with the supposed authority as a singular and divine thing. This issue of Ghaznavid men, who were not very popular among the people due to religious and racial differences, was of double importance. Accordingly, they used self-proclaimed tricks to legitimize their government and gain the desired image, relying on teachers and poets. In this paper, the representation of the king-praised as being "superman" relying on semiotics, and the lifestyle in Farrokhi Sistani's odes relying on the ideas and concepts of cultural studies indicate the thinkers interpreted.

The Theoretical Framework

In addition to the established elements of constructive identity and class, there are fluid elements that are seen in the form of gestures, actions, and assets in people's daily lives. These elements, which indicate the taste and consumption of subjects as their lifestyle, play an important role in building people's identities. To explain this, we

مؤسسه تحقیقات زبان و ادبیات فارسی

Journal Of Narrativestudies

E-ISSN: 2588-6231

Vol. 5, No. 10

Autumn & Winter 2021-2022

can refer to the views of some thinkers of sociology and cultural studies.

The discussion of consumption as a building block of identity can finally be formulated from two perspectives and two economic and symbolic-sociological categories (Ilmonen, 2014, pp. 71-73). The economic view of consumption is influenced by Marx's theories. According to him, goods have two dimensions. The first dimension is called utilization and refers to its inherently real use. The second dimension is the exchange value of goods, according to which goods can be traded in the market, and this is what is necessary for capitalism (Karrigan, 2017, pp. 65-66). To explain the symbolic dimension of consumption that has a cultural aspect, we must refer to the opinions of people like Max Weber, Veblen, Bourdieu, etc. Weber has gone beyond Karl Marx's view of the "consumer motives" of consuming goods, introducing consumption as a "cultural category". For the first time, Weber, by proposing the term "life style", presents the role of consumption patterns in shaping the statuses in his theory (Fazeli, 2003, p. 18). One of the Weber's theoretical concepts is "dignity". In his view, factors and criteria such as the attributive resources, hereditary status, the acquired job position, consumption status, and the purchase of luxury goods are important (ibid, p. 27). Veblen also emphasized two key concepts about the relationship between consumption and identity in his book *The Lonely Class*: a) Consumption and ostensible comfort, and b) Consumption and proxy. In his view, the person in the position of the superior or dependent solitary class, though not working or not doing manual labor (as well as showing the forms of consumption in a demonstrative way), directly shows his ownership and wealth (2004, pp. 114-92). By classifying capital into economic, cultural, symbolic, etc. types, Bourdieu also shows how taste and consumption, as aspects of cultural and symbolic capital, play a role in constructing the identity

مؤسسه تحقیقات زبان و ادبیات فارسی

Journal Of Narrativestudies

E-ISSN: 2588-6231

Vol. 5, No. 10

Autumn & Winter 2021-2022

and class of individuals. According to Bourdieu's theory, people's tastes are divided into four areas: nutrition, hospitality, body, and exercise. Based on the differences and similarities in these four areas, they distinguish three types of "class-taste": a) upper class b) middle class, and c) lower class (2011, pp. 130-507). Thus, in the upper classes, there is a distinction between three consumption structures: food, culture, and appearance, which include clothing, beauty care, makeup, and domestic servants. Bourdieu also mentions the class body and believes that the body is the most definitive material realization of the class taste and manifests this in various ways (ibid, pp. 262-263).

Methodology

In this research, based on cultural semiotics, Farrokhi's poems are classified and analyzed through a descriptive-analytical approach and based on some sociological theories and cultural studies.

Research findings and discussion

The narrator of Farrokhi's poems, in his narrations of praise poems, describes the lifestyle of Shah-Mamdouh and his proxy class as three types of capital: "physical", "possessive", and "institutionalized socio-cultural", and at two levels, "direct" consumption and "vicarious" representation. The result of this representation is the formation of Shah-Mamdouh's identity subject on three levels of singularity: "perfection-immortality", "possession-incompleteness", and "justice-discipline". In the characterization of Shah-Mamdouh's physical capital, the listener / reader of Farrokhi's narrative encounters indescribable or very beautiful faces, as if it were a manifestation of innocence-immortality. Also, the living and non-living possessions of Shah-Mamdouh in the narrator's report are so quantitatively and qualitatively limitless that for the listener / reader, it evokes a kind of

divine possession-imperfection. The level of justice is also formulated as a kind of disciplinary action by Shah-Mamdouh on himself and others in the form of various austerities and tactics.

Result

The king- praised, in return for receiving the two categories of physical and possessive capital that he has received from heaven according to the political view of utopia, has an appropriate obligation based on austerities such as science, art, worship or prudence, including just statehood, democracy, and adopts religion. Finally, according to the above-mentioned commitments, which are based on the poetic representation, all behaviors, especially the forgiveness and inappropriate punishments of king - praised, are legitimized. This has been the hegemonic function of the ode of praise and the subject of the court's expectation of the eulogizing poets, some of which Farrokhi Sistani has been able to fulfill.

References

- Bourdieu, P. (2011). *Distinction: a social critique of the judgement of taste* (translated into Farsi by Hassan Chavoshian). Tehran: Sales Publications.
- Fazeli, M. (2003). *Consumption and lifestyle*. Qom: Sobh Sadegh.
- Ilmonen, K. (2014). *A social and economic theory of consumption* (translated into Farsi by Kambiz Heydaradeh). Tehran: Hakimbashi.
- Kerrigan, K. (2015). *Sociology of the body: modern, postmodern, poststructuralist theories* (translated into Farsi by Mohsen Naseri Rad). Tehran: Naghsh va Negar.
- Veblen, T. (2004). *The theory of the leisure class*. Tehran: Ney Publishing.

هویت ممدوح در روایت‌های مدحی فرخی سیستانی: تکین‌نمایی و اصل برگزیدگی

خدیدجه محمدی^۱، پارسا یعقوبی جنبه‌سرای^۲*

(دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۶ پذیرش: ۱۳۹۹/۴/۲۹)

چکیده

قصیده، قالب اصلی ادبیات مدحی، یکی از رایج‌ترین ابزار تبلیغاتی و ایدئولوژیک دستگاه قدرت در جهان کلاسیک فارسی بوده است. در ادبیات فارسی قدیم، قصیده مدحی در چارچوب یک روایت منظوم سعی می‌کند به پشتوانه گفتمان/ اندیشه سیاسی ایران‌شهری که اقتدار و مشروعیت شاه را با وجهی کاریزماتیک یا فره‌مند بازنمایی می‌کند، وی را جانشین خدا اعلام کند و هویت سوژه «شاه - ممدوح» را همسو با اقتدار مفروض چونان امری تکین و خدای‌گونه بنمایاند. در این نوشتار، به قصد تبیین کارکرد ایدئولوژیک قصیده مدحی، چگونگی بازنمایی هویت شاه - ممدوح در مقام موجودی «ابرانسان» با تکیه بر نشانه‌شناسی سبک زندگی وی - سلیقه و مصرف - در قصاید فرخی سیستانی دلالت‌یابی و تفسیر شده است. نتیجه تحقیق نشان می‌دهد راوی قصاید فرخی در روایت‌های منظوم مدحی خود، سبک زندگی شاه - ممدوح و طبقه نیابتی وی را به صورت سه نوع سرمایه «بدنی»، «تملیکی» و

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

<http://orcid.org/0000-0001-6073-0871>

۲. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران (نویسنده مسئول).

* p.yaghoobi@uok.ac.ir

<http://orcid.org/0000-0001-6017-924x>

«نهادینه‌شده اجتماعی - فرهنگی» و در دو سطح، مصرف «مستقیم» و «نیابتی» بازنمایی می‌کند. براینده این بازنمایی شکل‌گیری هویت سوژه شاه - ممدوح در سه سطح تکین‌نمایی «بی‌عیبی - نامیرایی»، «دارندگی - ناتمامی» و «عدالت - انضباط» است. موارد مذکور در مقام ویژگی‌های مفروض شاه برگزیده یا آرمانی، «تمنا - توقع» سیاسی - قدسی اغلب شاه - ممدوحان آن زمان به‌ویژه شاهان غزنوی بود که قصاید فرخی بنابه قصد یا رسالت هژمونیک خود، بخشی از آن را برآورده است.

واژه‌های کلیدی: قصیده، فرخی سیستانی، اندیشه سیاسی ایران‌شهری، اصل برگزیدگی، شاه - ممدوح، سلیقه شاهی.

۱. مقدمه

عصر غزنوی یکی از مهم‌ترین دوره‌های سیاسی و تاریخی در ایران است. در این دوره، حکومت و طبقه سیاسی بیش از هر دوره دیگری به کسب مشروعیت و محبوبیت در بین مردم نیاز دارد. رجال غزنوی به‌دلیل خلأهایی همچون تفاوت دینی و نژادی از محبوبیت چندانی در بین مردم برخوردار نبودند. بر همین اساس، برای مشروعیت‌بخشی به حکومت خود و کسب وجهه مطلوب از شگردهای خوداظهاری استفاده می‌کردند. تبلیغ و تظاهر مهم‌ترین شگردهای خوداظهاریه رجال غزنوی بود که از مجرای دو دسته از کارگزاران انجام می‌شد. دسته اول دبیران و تاریخ‌نویسان بودند که با نگارش کتاب‌های تاریخی در قالب روایت‌های به‌ظاهر رئالیستی، گاه شکل تحریف‌شده از واقعیت موجود را بازنمایی می‌کردند. دسته دوم شاعران شعر مدحی یعنی قصیده‌سرایان بودند. نوشتارهای تاریخی به‌دلیل نزدیکی واقعیت با شنوندگان/ خوانندگان نمی‌توانست چهره چندان مطلوبی از غزنویان ارائه دهد. اما ادبیات مدحی و قصیده به‌دلیل روایت آرمان‌گرایانه و برساخته از شاهان غزنوی که مبتنی بر اغراق و

برجسته‌نمایی بود، فرصت بیشتری در اختیار شاهان قرار غزنوی قرار می‌داد. بنابه ارجاع به کمیت و کیفیت قصاید مدحی به‌جامانده از آن دوره، می‌توان فهمید که شاهان غزنوی به‌خوبی از فرصت مذکور بهره برده‌اند. در نگاهی سطحی، این‌همه توجه به قصیده‌سرایی حاکی از هنردوستی غزنویان و علاقه به این نوع هنر روایی است؛ درحالی که توجه به این نوع ادبی کاملاً ایدئولوژیک - هژمونیک و در خدمت تبلیغ و تثبیت حکومت غزنوی بود.

دستگاه قدرت غزنوی با گرایش به نگاهی قدسی درباب حکومت، به تداوم اندیشه سیاسی ایران‌شهری می‌پیوندند و سعی می‌کنند همچون سلف سیاسی ایرانی خود، برای پذیرش شاه، او را به‌مثابه نوعی ابرانسان و شاه آرمانی معرفی نمایند. در اینجاست که بازنمایی سلیقه و مصرف نقش کلیدی خود را در بین رجال سیاسی و تبلیغات آنان برای مشروعیت‌آفرینی نشان می‌دهد. طبقه شاهی برای ارضای نیاز خود، از مصرف به‌عنوان مهم‌ترین ابزار تبلیغاتی در قصیده استفاده می‌کنند. این طبقه برای جبران کمبودهای هویتی چاره‌ای جز هویت‌سازی ندارند و از آنجا که مهم‌ترین ابزار و بستر هویت‌سازی مصرف و الگوهای مصرفی است، قصیده جایگاه نمایش الگوهای سلیقه و مصرف در جهت هویت‌سازی برای شاهان غزنوی می‌شود. در واقع قصیده به‌نوعی نمایشی کردن هویت ممدوح است. همه این تظاهر در جهت ایجاد برداشتی خاص از ممدوح برای سرپوش نهادن بر کمبودها و جنبه‌های نامشروع هویت آن‌ها و ایجاد نوعی هویت جعلی با تکیه بر فاصله اجتماعی - فرهنگی است.

همسو با تلقی مذکور، فرخی سیستانی، در مقام یکی از مهم‌ترین مبلغان قدرت غزنویان، با بازنمایی «مصرف تظاهری و نیابتی» شاهان، وابستگان و زیردستان آنان در قالب انواع سرمایه بدنی، تملیکی و نهادینه‌شده درصدد مشروعیت‌بخشی به سوژه‌های

شاهی و باورپذیر کردن اقتدار آنان بوده است. در این مقاله، بر ساخت تکین‌نمایی و اصل برگزیدگی شاهان غزنوی در بازنمایی راوی فرخی سیستانی، با تکیه بر سبک زندگی یا سلیقه و مصرف آنان، به قصد آشکار ساختن کارکرد رسانه‌ای - هژمونیک، قصاید مدحی تبیین و تفسیر شده است. بر همین اساس به پرسش‌های زیر پاسخ داده شده است:

- در بازنمایی تکین‌نمایانه راوی قصاید فرخی بر کدام یک از عناصر سبک زندگی یا سرمایه‌های اجتماعی - فرهنگی ممدوحان تکیه شده است؟
- چه نسبتی میان تکین‌نمایی سرمایه‌های اجتماعی - فرهنگی ممدوح و اصل برگزیدگی در مقام اندیشه‌ای سیاسی - قدسی وجود دارد؟

۱-۱. پیشینه تحقیق

از میان نوشته‌های تحقیقی درباره فرخی، سه مقاله را می‌توان به‌مثابه پیشینه تحقیق حاضر معرفی کرد:

صحرايي (۱۳۸۵) در مقاله «ستایش و توصیف دو جولانگاه فرخی سیستانی در شاعری» از هنرنمایی و قدرت طبع فرخی در دو محور ستایش و توصیف سخن می‌گوید و بر این نکته تأکید می‌کند که فرخی همه امکانات شعری، از جمله توصیف، را در خدمت مدح و ستایش که درون‌مایه اصلی اشعار اوست، به کار گرفته است.

زرین‌کمر و دیگران (۱۳۹۴) در مقاله «انحلال هویت مداح در هویت ممدوح: مطالعه‌ای بر پایه اشعار مدحی فرخی در دستگاه غزنوی» رابطه مداح و ممدوح و انحلال هویت مداح در «من» ممدوح بررسی شده و نمونه‌ای از این نوع رابطه در برخورد فرخی با چرخه وزیران دولت غزنوی است.

مشکوه مقدس، حجت و حاجی زاده (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «تطبیق تقاضا از ممدوح در سبک خراسانی (منوچهری دامغانی و فرخی سیستانی) با نگارگری سده هشتم هجری» بیان هنری شاعرانی همچون فرخی و منوچهری را در طرح تقاضا و درخواست‌هایشان از ممدوح بررسی کرده و تقاضاهای مطرح‌شده در شعر آن‌ها را با نگارگری سده هشتم هجری مطابقت داده‌اند.

در نوشته‌های مذکور، اگرچه در باب نسبت ممدوح و شاعر سخن رفته، همچنان جای نوشتار یا نوشتارهایی که بتواند کارکرد هژمونیک اشعار مدحی، به‌خصوص قصاید فرخی، را نشان دهد، خالی است؛ به‌ویژه تحقیقی که بتواند ضمن توجه به پشتوانه اجتماعی - فرهنگی پیدایش قصاید مذکور، وجوه دلالت‌یابی متنی را بر سبک زندگی ممدوحان استوار کند.

۲. چارچوب نظری

از نظر کای ایلمونن (۱۳۹۳: ۷۰-۷۳)، مصرف و موقعیت مصرف‌کننده را می‌توان از چهار جنبه بررسی کرد: ۱. جنبه اقتصادی مصرف که در آن مصرف به‌عنوان مشتری یا مصرف‌کننده مورد توجه قرار می‌گیرد. ۲. جنبه فنی - کاربردی مصرف که در آن مصرف وقتی که خصوصیات مادی و کارکردی کالا به‌کار گماشته می‌شود، برجستگی پیدا می‌کند. ۳. جنبه تولیدی مصرف که در این جنبه، مصرف زمانی برجسته‌تر است که کالا یک مقصود خارجی را برآورده کند و برای ایجاد یک چیز جدید مورد استفاده قرار گیرد که به نقش تولیدکننده یا کارگر مصرفی اشاره دارد. ۴. جنبه نمادین مصرف که بنابر آن، افراد به کمک مصرف موقعیت خودشان را در جامعه از طریق کالا مشخص می‌کنند و از کالا برای بیان هویت اجتماعی و ترجیحات شخصی خود استفاده می‌کنند. این جنبه از مصرف به نقش ارتباطی مصرف ناظر است. با توجه به این طبقه‌بندی،

موضوع مصرف در دو رویکرد اصلی جای می‌گیرد: مصرف به مثابه مقوله‌ای اقتصادی؛ مصرف به مثابه مقوله‌ای نمادین - جامعه‌شناختی.

در اولین حوزه مذکور، جنبه‌های اقتصادی، فنی - کاربردی و تولیدی مصرف قرار می‌گیرد. این حوزه دیدگاهی کاملاً مادی‌گرایانه به مصرف دارد که بنابر آن، مصرف مقوله‌ای صرفاً اقتصادی و سرمایه‌داری قلمداد می‌شود. دیدگاه مادی‌گرایانه به مصرف متأثر از نظریات کارل مارکس است. وی در کتاب سرمایه مؤثرترین نگاه را به ویژگی اجتماعی اشیا دارد و کالاها را به شکل بت‌واره می‌بیند. از نظر مارکس، کالاها دو بُعد دارند: بُعد اول ارزش استفاده‌ای نام دارد و به استفاده ذاتاً حقیقی برمی‌گردد و بُعد دوم ارزش مبادله‌ای کالا است که بر طبق آن، کالا در بازار قابل مبادله است و این همان چیزی است که برای سرمایه‌داری ضرورت دارد (کاریگان، ۱۳۹۶: ۶۵-۶۶). اما در دومین رویکرد از مصرف، جنبه نمادین مصرف قرار می‌گیرد. در این دیدگاه، مصرف جنبه‌ای فرهنگی می‌یابد.

پس از کارل مارکس که بحث مصرف را صرفاً از منظر اقتصادی تحلیل می‌کرد، ماکس وبر ظهور می‌کند. او با توجه به «انگیزه‌های مصرف‌کنندگان» از مصرف کالاها، از تلقی کارل مارکس پا فراتر نهاده، مصرف را به منزله «مقوله‌ای فرهنگی» مطرح می‌کند. وبر برای اولین بار با طرح اصطلاح «سبک زندگی»، نقش الگوهای مصرف را در شکل دادن به منزلت‌ها در نظریه خویش ارائه می‌دهد (فاضلی، ۱۳۸۲: ۱۸). از نظر وی، سبک زندگی بیش از آنکه بر تولید استوار باشد، بر الگوهای مصرف استوار بنیان نهاده شده است. وبر این اصطلاح را برای اشاره به شیوه‌های رفتار، لباس پوشیدن، سخن گفتن، اندیشیدن و نگرش‌هایی که مشخص‌کننده گروه‌های منزلتی متفاوت بودند، به کار می‌گیرد. از دیگر مفاهیم نظری وبر «منزلت» است. در نگاه او، برای کسب منزلت

عوامل و معیارهایی همچون منابع انتسابی (منزلت موروثی)، اکتسابی (موقعیت شغلی) و مصرف منزلتی (خرید کالای لوکس) هم است (همان، ۲۷).

از سوی دیگر وبلن در سال ۱۸۹۹ م کتاب *نظریه طبقه تن‌آسا* را منتشر کرد که در آن، ضمن بررسی سیر و تاریخچه سبک زندگی و فرهنگ مصرفی طبقات مرفه در جوامع بشری، به تبیین ارتباط بین هویت و مقوله مصرف پرداخت. نظریه وبلن در مورد طبقه تن‌آسا بر مبنای دو مفهوم کلیدی قرار دارد: مصرف و تن‌آسایی تظاهری؛ مصرف و تن‌آسایی نیابتی. در مصرف و تن‌آسایی تظاهری، شخص در جایگاه طبقه تن‌آسای برتر یا وابسته، از طریق کار نکردن و یا عدم انجام کار یدی (تن‌آسایی) و همچنین نمایش اشکال مصرف به‌شکلی متظاهرانه، مالکیت و ثروت خود را به‌شکل مستقیم به‌نمایش می‌گذارد. بر همین اساس، فرد با گزینش سلاقی، آداب و عادت‌های پالوده و پیراسته و درعین حال تجمل‌گرا و پرهیز از سلاقی عامه‌پسند و دم‌دستی نیز رعایت آداب سخت‌گیرانه به زندگی می‌پردازد و تشخیص و نژادگی خود را به‌رخ می‌کشد. در این شکل از مصرف، انواع الگوهای مصرف، همانند سبک سخن گفتن، لباس پوشیدن، تفریح، تغذیه، مهمانی، مسکن، قرار می‌گیرد. اما در مصرف و تن‌آسایی نیابتی، «افراد سطوح پایین‌تر با انتساب خود به افراد سطوح بالا به‌عنوان ندیم، ملازم یا دیگر مناصب، در واقع جانشین آن‌ها در استفاده از ثروت و زمان فراغت می‌گردند» (خادمیان، ۱۳۸۷: ۷۰). مصرف و تن‌آسایی تظاهری و نیابتی از دیدگاه وبلن، از جمله نمادهای مشخص منزلتی طبقه تن‌آسا بوده و از روش‌های رقابت‌آمیز آن‌ها به‌منظور بالا بردن حیثیت فردی است (همان، ۲۳).

پس از وبلن، گئورگ زیمل به جایگاه مصرف و مصرف‌کنندگان در کلان‌شهرها و نقش ارتباطی مصرف می‌پردازد. زیمل مصرف را تظاهر زندگی سطح بالای کلان‌شهری

می‌داند و آن را یکی از مؤلفه‌های تمایز در جامعه مدرن شهری می‌شمارد. او با مطرح کردن اصطلاح «مُد» معتقد است که همه مدها مبتنی بر طبقه هستند و از بالا به پایین رخنه می‌کنند (ایلمونن، ۱۳۹۳: ۲۰).

یکی دیگر از صاحب‌نظران مهم این عرصه پی‌یر بوردیو است. او در کتاب تمایز بیشترین بحث‌های خود را به موضوع مصرف اختصاص داده و کوشیده است تا بنیان نظری محکمی را برای تحلیل مصرف پدید آورد. مهم‌ترین مفاهیم کلیدی بوردیو شامل سرمایه فرهنگی، عادت‌واره و سلیقه و مصرف می‌شود. بوردیو تلاش می‌کند اصطلاح سرمایه را از اقتصاد به فضای وسیع‌تر مردم‌شناسی و ارزش‌های فرهنگی بسط دهد (گرنفل، ۱۳۹۳: ۱۷۲). سرمایه نمادین به شهرت مربوط است، سرمایه اجتماعی روابط خویشاوندی و غیرخویشاوندی را دربر می‌گیرد و سرمایه فرهنگی شامل اشکالی از دانش، مهارت، تعلیم و تربیت و دیگر فضایل و آداب اجتماعی است (مؤیدحکمت، ۱۳۹۵: ۲۷). در کنار این موارد، حالت دیگری نیز وجود دارد که همان عادت‌واره است. عادت‌واره نقشه پیچیده همه عناصر اجتماعی، فرهنگی و جسمانی است که با آن‌ها خود را می‌شناسیم و می‌شناسانیم. عوامل تشکیل‌دهنده عادت‌واره شامل انواع پیوندهای اجتماعی، پیشرفت‌ها، موفقیت‌ها و دل‌بستگی‌هایی است که فرد از بدو تولد با ابزارهای رسمی یا غیررسمی کسب می‌کند. این عوامل عبارت‌اند از سطح تحصیلات، نوع کار، نوع سرگرمی، مکان‌های مورد تردد، فعالیت‌های فرهنگی فرد و طبقه اجتماعی فرد که البته فقط به این موارد محدود نیست (کریگان، ۱۳۹۴: ۱۲۳-۱۲۹). از دیگر مفاهیم نظری بوردیو سلیقه و مصرف است. سلیقه عامل طبقه‌بندی است و طبقه‌بندی‌کننده را نیز طبقه‌بندی می‌کند (همان، ۲۹). طبقه‌بندی افراد باعث می‌شود افراد بسته به

فاصله‌های طبقاتی که از جبر و ضرورت وجود دارد، میان سلیقه «تجمل‌پسند» و سلیقه «ضروری‌پسند» قرار گیرند (بوردیو، ۱۳۹۰: ۲۹-۳۰).

با توجه به نظریه بوردیو، سلیقه افراد در چهار حوزه تغذیه و خوراک، پذیرایی، بدن و ورزش تفکیک می‌شود. او براساس تفاوت‌ها و تشابهات در این چهار حوزه، سه نوع «طبقه - سلیقه» را از هم متمایز می‌کند: ۱. طبقه فرادست؛ ۲. طبقه متوسط؛ ۳. طبقه فرودست (نک. همان، ۲۳۷-۳۰۷). بنابراین در طبقات بالا، بین سه ساختار مصرف فرق می‌گذارد: خوراک، فرهنگ و ظواهر که شامل لباس، مراقبت‌های زیبایی، آرایش و خدمتکاران خانگی است. بوردیو همچنین از بدن طبقاتی نام می‌برد و معتقد است که بدن قطعی‌ترین تحقق مادی سلیقه طبقاتی است و این امر را به طرق مختلف عیان می‌سازد (همان، ۲۶۲-۲۶۳). از دیگر اصطلاحات بوردیو جاذبه و کاریزما است که در واقع علامت مشخصه قدرتی است که بعضی‌ها در اختیار دارند تا خود انگاره خویش را به منزله انگاره عینی و جمعی بدن و وجودشان به دیگران تحمیل کنند و دیگران را اغوا نمایند (همان، ۲۵۲).

۳. بحث و بررسی: ممدوحان فرخی سیستانی و منظرهای بازنمایی هویت آنان

فرخی روایتگر ۲۱۴ قصیده مدحی است. ممدوحان فرخی شامل دو گروه هستند: ۱. طبقه شاهی: اصلی‌ترین ممدوحان فرخی هستند که می‌توان آنان را «طبقه تن‌آسای برتر» هم نامید. افراد این طبقه شامل سلطان محمود، سلطان محمد، سلطان مسعود و برادران سلطان محمود به نام‌های امیرنصر و امیریوسف‌اند. این طبقه بیشترین تعداد قصاید مدحی را به خود اختصاص می‌دهند. هدف فرخی از سرودن کل قصاید خود، بازنمایی هویت این پنج شخص مهم در طبقه شاهی است. ۲. طبقه نیابتی: این دسته از افراد در روایات فرخی، در خدمت و تداوم بازنمایی هویت طبقه شاهی قرار دارند. این

افراد در مقام طبقه تن‌آسای وابسته شامل وزیران، ندیمان، دبیران، وزیرزادگان و دیگر افراد وابسته به دربارند که به نیابت از شاه و طبقه شاهی، موضوع مدح و توصیف شاعر واقع می‌شوند. به عبارت دیگر، بازنمایی کنش‌ها و وضعیت این‌ها به شکل غیرمستقیم بازنمایی هویت و قدرت شاهی و مشروعیت‌بخشی به آن است. از جمله این ممدوحان خواجه ابوالقاسم احمد بن حسن میمندی (وزیر سلطان محمود)، عبدالرزاق بن احمد بن حسن میمندی (وزیرزاده)، منصور بن حسن میمندی (برادر وزیر)، خواجه عمید ابوالحسن منصور یا همان منصور بن حسن میمندی، ابوالحسن علی بن فضل بن احمد اسفراینی (وزیرزاده) و عمیدالملک ابوبکر علی بن حسن قهستانی (عارض سپاه محمود و ندیم شاه و از بزرگان دربار) هستند. افزون بر اینان، برخی از خدم و حشم شاه که در برخی قصاید فرخی موضوع مدح راوی قرار گرفته‌اند، کارکردی نیابتی دارند. نمونه بارز آن قصیده‌ای است که در مدح امیرنجم‌الدین ایاز، خدمتکار و غلام ویژه سلطان محمود، آمده است.

راوی قصاید فرخی به‌هنگام معرفی هویت ممدوحان بر سه شکل سرمایه بدنی، نهادینه‌شده و تملیکی آنان تکیه می‌کند و با دو شکل تظاهری و نیابتی بازمی‌نمایند. به تبع آن هریک از وجوه این سرمایه‌ها را همسو با اصل برگزیدگی در سه سطح تکین‌نمایی به شرح زیر سامان می‌دهد.

۳-۱. سرمایه‌های بدنی: بدن‌های نشانمند و بی‌عیبی - نامیرایی

سرمایه بر آمده از مصرف بدنی مهم‌ترین مؤلفه تجلی هویت و سبک زندگی است. در نظر بوردیو، بدن قطعی‌ترین تحقق مادی سلیقه طبقاتی است (۱۳۹۰: ۲۶۳). بدن را باید یک واقعیت اجتماعی در زندگی روزمره به حساب آورد که در دو وجه عینی و انتزاعی نمود می‌یابد. وجه عینی همان نمود تظاهری است که محسوس است. وجه انتزاعی شامل دلالت‌هایی است که به لحاظ پدیداری پایین‌تر یا بالاتر از وجه عینی از نشانه‌های محسوس استنباط می‌شود. بر همین اساس، پدیدارهای درک‌شده از سوژه - ابژه بدن

اغلب با وجه عینی آن متفاوت است. این نکته زمانی بهتر مشخص می‌شود که با بدن موضوع داغ ننگ و بیماری یا بدن‌هایی مقدس مواجه می‌شویم. داغ ننگ همسو با بیماری (رک. سانتاگ، ۱۳۹۵: ۱۰۸-۷۴)، بدن تابویی مردگان و شاهان (رک. فریزر، ۱۳۸۳: ۲۲۷-۲۹۰) و نیز بدن مردهٔ رجال سیاسی از این زمره است (رک. اخوت، ۱۳۸۷). همسو با اندیشهٔ سیاسی ایران‌شهری، شاه به حکم فرّه به نشانگانی دست می‌یابد که وی را از دیگران متمایز می‌کند؛ به عبارت دیگر، شاه برای رسیدن به مرتبهٔ سیاسی - قدسی «شاه - خدا» به نشان‌هایی نمادین مجهز می‌شود. برای مثال نشانه‌های فرّه جمشید، بنابه گزارش وندیداد، شامل «سوورا» و «اشترا» است. سوورا را خاتم و انگشتر و گاهی هم تیر و خدنگ دانسته‌اند. برای اشترا هم معادل‌هایی همچون عصا و تازیانه برشمرده‌اند (رضی، ۱۳۷۶: ۲۸۲-۲۸۳). البته نمی‌توان نشانه‌های فرّه‌مندی را به اشیا محدود کرد. هرگونه موهبت اعطایی از جمله بدن و دارایی‌های نشانمند که شخص را از دیگران متمایز می‌کند، می‌توان در این زمره قرار داد. در قصاید فرخی، نشانمندی بدن شاه - ممدوح با بازنمایی تکین‌نمایانهٔ سرمایهٔ بدنی وی، نوعی حرکت از بدن عینی به بدن انتزاعی زیبا، تنومند و توانمند است که با وجهی حیرت‌آور مطرح شده و به‌شکل نمادین تصور زوال‌ناپذیری وی در قالب «بی‌عیبی - نامیرایی» به مخاطب القا گردیده است.

۳-۱-۱. هیبت و هالهٔ چهرهٔ شاه - ممدوح

یکی از اصلی‌ترین عناصر بازنمایی سرمایهٔ بدنی شاه - ممدوح در تلقی راوی فرخی، چهرهٔ اوست. این تأکید از آنجا حاصل شده است که در نظر برخی از محققان، در میان اندام‌های انسانی، چهره بیشترین تراکم از بالاترین ارزش‌ها را در خود گرد می‌آورد. در چهره است که احساس هویت بروز می‌کند و به‌سان آینهٔ روح او درمی‌آید (لوبرتون، ۱۳۹۲: ۱۰۳-۱۰۴). نگاه راوی قصاید فرخی به چهرهٔ شاه - ممدوح صرفاً توصیفی

اغراق‌آمیز نیست؛ فراتر از آراستگی و چشم‌نوازی، راوی سعی می‌کند چهره وی را با دو ممیزه بازنمایی کند: بی‌عیبی و توصیف‌ناپذیری. برای مثال به توصیف چهره محمود غزنوی بنگرید:

چو مدحش خواند توانی چه گویا و چه ناگویا
چو رویش دید توانی چه بینا و چه نابینا
(ق. ۱، ب. ۲۳)

بهار از عارض خویش همانا نسبتی دارد
که ایدون دلگشا و دلپذیر و دلستان باشد
(ق. ۱۷، ب. ۳)

بی‌عیبی و اشارت‌ناپذیری مندرج در شعر ضمن اشاره به جذابیت، نمودی هاله‌وار به‌وجود می‌آورد و نوعی جاودانگی و نامیرایی را تداعی می‌کند. راوی مولوی در «نی‌نامه» برای اشاره به جاودانگی معشوق از تعبیر پاک (بی‌عیب) بهره می‌برد:

روزها گر رفت، گو رو، باک نیست
تو بمان ای آنکه جز تو پاک نیست

این توصیف برای دیگر شاهان مفروض یا واقعی غزنوی هم مصداق دارد. راوی چهره امیرمحمد، پسر سلطان محمود، را نیز در تعبیری به ماه مانند می‌کند و در تعبیری دیگر همچون چهره متمایز پدرش معرفی می‌نماید:

با هنر دست سخی و با شرف روی نکو
با خرد خوی نکو و با سخن حسن‌الخطاب
(ق. ۴، ب. ۱۶)

حلم او سنگ زمین و طبع او لطف هوا
روی او دیدار ماه و کف او جود سخا
(ق. ۴، ب. ۲۰)

به نهاد و خوی و صورت به پدر ماند راست
آن که از میزان بیش است به فضل و به هنر
(ق. ۴۸، ب. ۸)

تشبیه چهره سلطان محمد به ماه علاوه‌بر نورانی بودن، حاوی بی‌عیبی و تکین‌بودگی آن نیز هست. افزون‌بر این، باور مذکور در بیت بعدی با برابرخوانی چهره پسر با چهره پدر که پیش‌تر درباب بی‌عیبی و توصیف‌ناپذیری آن سخن رفت، مؤکد می‌شود. چهره

سلطان مسعود، برادر کوچک‌تر سلطان محمد، هم از فرط تکین‌نمایی، عطش هر بیننده‌ای را برمی‌انگیخته؛ به طوری که یا مواجهه‌شونده نمی‌توانسته است از وی چشم بردارد، یا صف مشتاقان دیدار وی انتها نداشت:

از دیدن او سیر نگردد دل نظار زانست که نظار همی نگسلد از هم

(ق. ۱۲۰، ب. ۴)

بازنمایی راوی قصاید فرخی از چهره امیریوسف، برادر سلطان محمود، حاوی دلالت‌های دیگری همسو با اصل تکین‌نمایی مندرج در تلقی سیاسی ایران‌شهری است. چهره امیریوسف علاوه بر اینکه نیکو توصیف می‌شود، با ویژگی «فرّ» یا موهبت کاریزماتیک بازنمایی می‌گردد که از جانب خدا به جانشین خود در روی زمین اعطا می‌شود؛ همان ویژگی‌ای که نتیجه‌اش شکل‌گیری «طلعت شاهانه» یا چهره دارای هاله است که باز راوی در بیت بعدی به آن اشاره می‌کند:

صورتی دارد نکو چو سخن گفتن خوب

عادتی دارد با صورت خویش اندر خور

بیست چندان‌که در این شهر نبات است و درخت

اندر آن خلقت فضل است و در آن صورت فر

هر که از دور بدو درنگرد خیره شود

گوید این صورت و این طلعت شاهانه نگر

عادت و سیرت او خوب‌تر از صورت اوست

گرچه در گیتی چون صورت او نیست دگر

(ق. ۶۳، ب. ۸-۱۱)

راوی قصاید فرخی علاوه بر تکین‌نمایی چهره شاه - ممدوح در قالب بی‌عیبی و هاله‌محوری که تداعی‌گر جاودانگی وی و جانشینی خدا در روی زمین است، سراغ کارکرد نیابتی همین موضوع هم می‌رود. راوی با بازنمایی اغراق‌آمیز چهره وابستگان

سیاسی و خدمتکاران طبقه شاهی چنان می‌نمایاند که اینان نیز به واسطه انتساب به شاه - ممدوح کم‌وبیش رگه‌هایی از کمال را به دست آورده‌اند. برای مثال به چهره زیبا و سرخ‌رنگ خواجه عمید (ق. ۲، ب. ۹) و به صورت آراسته و نیکوی خواجه ابوسهل دبیر (ق. ۱۶۷، ب. ۲۱ و ق. ۹۰، ب. ۲۲) اشاره می‌کند. افزون‌بر این‌ها، چهره خدمتکاران نیز چنان می‌نماید که گویی زوال به وجود آن‌ها راه ندارد:

هر یکی با قامتی چون زادسرو هر یکی با چهره‌ای چون ارغوان
 جعدشان در مجلس او مشکبار زلفشان در پیش او عنبرفشان
 زلف چون چوگان، زرخدان همچو گوی ابرو و مژگانش تیر و کمان
 (ق. ۱۳۱، ب. ۹-۷)

۳-۱-۲. تنومندی و توانمندی بدنی شاه - ممدوح

علاوه‌بر توصیف چهره، راوی قصاید فرخی به‌کرات از تنومندی و توانمندی شاه - ممدوحان سخن می‌گوید. در بازنمایی راوی، اندام ممدوحان شاهی با ابعاد درشت، نیرومند و چالاک توصیف شده است. این ویژگی‌ها اگرچه در ظاهر گویای شجاعت، جنگاوری و قدرتمندی آن‌هاست، حاوی دلالت‌های سیاسی - فرهنگی هم هست. در تلقی راوی، تنومندی مذکور امری طبیعی، بیولوژیکی یا صرفاً حاصل کوشش و ریاضت نیست، بلکه بنابه عنایت موروثی سامان یافته و هدیه‌ای آسمانی است که خدا به جانشین مفروض خود داده است. برای مثال در قصیده‌ای، اندامی بسیار تنومند، قوی و چالاک به سلطان محمود نسبت می‌دهد:

نه باد است و به رفتن همسر باد سبک باشد نه پیل است و به بالا همبر پیل دمان باشد
 (ق. ۱۷، ب. ۳۹)

در قصیده‌ای دیگر به پشتیبانی خدا از این اندام تنومند اشاره می‌کند و در آن از دلالت‌های افزوده درباب این پشتیبانی سخن می‌گوید و نشان می‌دهد که محمود

غزنوی فردی عادی یا درمانده نیست تا محتاج کمک باشد؛ او سلطان است و کمک خدا به سلطان تأیید قدرت سیاسی وی است که پیش‌تر با دادن اندامی تنومند و توانمند بستر این تأیید مهیا شده است:

به دل دلیر و به بازو قوی، به رأی بلند پس آن‌گه او را با این بود خدای معین

(ق. ۱۴۰، ب. ۲۷)

نسبت تنومندی، توانمندی و چالاکی شاه - ممدوح، با عنایت آسمانی و برساخت سیاسی - قدسی دلالت مندرج در آن، در بازنمایی اندام امیریوسف نیز آشکارا دیده می‌شود:

زان بر و بازو و زان دست و دل و مزه و برز زان به جنگ آمدن و کوشش با شیر عرین

(ق. ۱۴۳، ب. ۱۶)

با بر و بازوی شاهانه و با فرّ ملوک هم نکو ران و رکاب و هم نکو دست و عنان

(ق. ۱۴۶، ب. ۱۲)

«بر و بازوی شاهانه» و «فرّ ملوک» دلالت‌های عادی نیستند. در واقع این تعبیر در مقام دال‌های سیاسی - قدسی نسبت اندام متمایز را با پشتوانه آسمانی آن افشا می‌کند و آن را از وجه صرفاً عینی به وجهی نمادین و انتزاعی، همسو با آسمان، ارتقا می‌دهد.

در نگاه راوی، توانمندی جسمی سلطان مسعود خیره‌کننده است. البته اندام او هم در بازنمایی شاعر، به صورت ضمنی نشان توجه آسمانی را با خود به همراه دارد؛ بدین صورت که این او نیست که به شاهی و رعیت نیاز دارد، بلکه بنابه بدن نشاندار خود و «دل و بازو»ی از پیش تأییدشده، از پیش پادشاه بوده و ملک و ولایت محتاج اوست:

خنجر هشت‌منی گرزّه هشتادمنی کس چنو کار نبسته‌ست جز از رستم زر

(ق. ۶۷، ب. ۱۵)

با این هنر و مردی و با این دل و بازو او را به جهان مُلک و ولایت نبود کم

(ق. ۱۲۰، ب. ۱۹)

۲-۳. سرمایه‌های تملیکی: دارایی‌های نشانمند و دارندگی - ناتمامی

اگر راوی قصاید فرخی بخشی از اصل برگزیدگی و تکین‌بودگی موهبتی و فره‌مند شاه - ممدوح را به‌شکلی نشانمند با تکیه بر سرمایه‌بدنی وی بازنمایی می‌کند، بخشی دیگر را در قالب سرمایه‌های تملیکی و نشانمند به‌نمایش می‌گذارد. طبیعی است که شاه - ممدوح هم بنابه وضعیت موروثی خود ثروتمند است و هم بنابه قدرت اجرایی‌اش دارایی‌های یک کشور نیز در اختیار اوست. مسئله این است که این دارایی‌ها هر قدر هم باشد، قابل احصا بوده و حدّ دارد؛ اما راوی قصاید مدحی همسو تلقی سیاسی ایران‌شهری که شاه را نماینده خدا در روی زمین می‌داند، در بازنمایی‌های خود از متعلقات و دارایی‌ها شاه - ممدوح، وجوهی از وفور و ناتمامی دارایی‌ها را به‌تصویر می‌کشد که دارای دلالتی سیاسی - قدسی است تا نشانگر فیض (جوشش همیشگی) نعمت باشد و از این طریق تصور «دارندگی - ناتمامی» را که صفت انحصاری خداست، با نگاهی سیاسی برای جانشین وی نیز مفروض می‌دارد. با این وصف، دومین وجه از الگوهای مصرف طبقه شاهی، مصرف مبتنی بر دارایی‌ها و متعلقات و دارایی آن‌هاست. این وجه نمایشی از پربسامدترین موضوعات بازنمایی راوی قصاید فرخی در مورد شاه - ممدوح است که در دو دسته متعلقات و دارایی‌های زنده و غیرزنده معرفی شده‌اند.

۱-۲-۳. دارایی‌های زنده: از لشکریان و خدمتکاران تا زیبارویان و مدح‌گویان

شاید با نگاه امروزی نتوان صفت تملیکی را برای انسان‌هایی که در خدمت ارباب خود هستند، به‌کار برد؛ ولی با نگاهی به مناسبات قدرت در جهان کلاسیک و با توجه به سلطه فراگیر و مطلق شاه - ممدوح بر افراد پیرامون و وابسته به وی، اطلاق تعبیر تملیکی بر آنان بیراه نیست. بازنمایی سرمایه‌های تملیکی زنده شاه - ممدوح، ضمن برجسته نمودن میزان نفوذ و اعمال قدرت ممدوح بر افراد و اشخاص که توأم با

فرمان‌پذیری آشکار این‌هاست، کارکردی نیابتی نیز دارد. به عبارت دیگر، نمایش کمیت بی‌شمار دارایی‌ها به‌همراه سایر وجوه کیفی متمایزکننده آن‌ها، به‌مثابه دامنه گذار به قدرت ازپیش تأییدشده و آسمانی شاه - ممدوح است. دارایی‌های شاه - ممدوح در تلقی راوی قصاید فرخی را می‌توان به شرح زیر برشمرد.

الف. لشکریان

لشکریان در قالب سربازان و سپاهیان پیاده و سواره اصلی‌ترین نیروی انسانی قدرتمند برای طبقه شاهی هستند. در توصیف راوی قصاید فرخی، کمیت و کیفیت این طبقه، علاوه‌بر نمایش قدرت نظامی، شکوه دست‌نارسیدنی امپراتوری و نظام حکومتی را بازنمایی می‌کند که برای حاکمی از جنس بشر میسر نیست. برای مثال توصیف کمیت سپاه سلطان محمود:

گذرگاه سپاهش را ندارد عالمی ساحت تمامی ظل چترش را ندارد کشوری پهنا
(ق. ۱، ب. ۱۸)

یا در توصیف فراوانی سپاه سلطان محمد می‌گوید:

چشمه روشن نبیند دیده از گرد سپاه بانگ تندر نشنود گوش از غو کوس و چلب
(ق. ۳، ب. ۲۹)

کمیت سپاه امیریوسف هم خیره‌کننده است:

ور خاربنی بیند در دشت بترسد گوید مگر آن خار ز خیل تو سواری‌ست
(ق. ۱۲، ب. ۱۹)

از منظر کیفی هم، وضعیت لشکریان فرانسائی و اعجازوار بازنمایی شده است:

هر سپاهی را که چون محمود باشد شهریار یمن باشد بر یمین و یسر باشد بر یسار
تیغشان باشد چو آتش روز و شب بدخواه‌سوز اسبشان باشد چو کشتی سال و مه دریاگذار
از عجایب خیمه‌شان باشد چو دریا وقت موج وز غنایم خانه‌شان چون کشتی آکنده ز بار

بگذرند از رودهای ژرف چون موسی ز نیل
 برشوند از کنده چون شاهین به دیوار حصار
 ... مردمان گویند سلطان لشکری دارد قوی
 پشت لشکر اوست در هیجا به حق کردگار
 (ق. ۳۲، ب. ۱-۳۹).

ب. خدمتکاران و حاجبان

خدمتکاران بخش مهم دیگری از طبقه نیابتی هستند. این گروه هم، مانند لشکریان، از نظر کمیت و کیفیت ظهور خود نمایشی از ثروت و شوکت فرابشری ممدوحان هستند. همان‌طور که ویلن (۱۳۸۳: ۹۹) اشاره می‌کند، در طبقه تن‌آسا، خدمتکاران و پیشخدمتان، عمدتاً برای نمایش ثروت و قدرت اربابان خود به‌کار می‌روند و وجود گروه بزرگی از خدمتکاران حاکی از توانایی مالی ارباب در پرداخت هزینه آن‌هاست. راوی قصاید فرخی گاه به بی‌شماری آنان می‌پردازد؛ همچنان‌که درباب ناتمامی خادمان سلطان محمد می‌گوید:

چاکران تو ندانند که را باید خواند
 نه ز تنهایی، لیکن ز غلام بسیار
 (ق. ۴۴، ب. ۳۰)

گاهی هم به توانمندی مالی خدمتکاران سلطان محمود اشاره می‌کند که گویی چاکران یا بندگان مخدوم از جنس انسان نیستند:

یک بنده تو دارد زین سوی رود شاری
 یک چاکر تو دارد زان سوی گنگ رای
 (ق. ۱۸۹، ب. ۳۲)

حاجبان نیز دسته‌ای دیگر از خدمتکاران در معنای تشریفاتی - امنیتی آن در دربار هستند که در نمایش جایگاه شاه - ممدوح می‌توانند نقش نیابتی ایفا کنند. مثلاً برای سلطان محمود به صد حاجب اشاره می‌کند که البته عدد صد بیشتر از آنکه تعداد را برساند، کثرت و فراوانی آنان را بازنمایی می‌کند. افزون‌بر این، برابرخوانی سلطان

محمود با جم (شاه آرمانی) در موضوع تعداد حاجب، خود دلالتی ضمنی مبنی بر مشروعیت کاریزماتیک وی است:

سالار زمان فخر جهانداران محمود آن شه که چو جم دارد صد حاجب و سالار

(ق. ۴۱، ب. ۸)

در شعری دیگر، راوی آشکارا به بی‌کرانی حاجبان سلطان محمد اشاره می‌کند:

ز بامدادان تا نیمروز حاجب او میان دشت همی‌گشت با هزار سوار

(ق. ۴۶، ب. ۱۵)

پ. زیبارویان

تملك زنان زیبارو و نمایش آنان در حوزه دارایی‌های شاهی، از دیگر نمودهای مصرف تظاهری است. این طبقه بیشتر در مراسم باده‌نوشی و خوش‌گذرانی‌های شاه همراه با زیورآلات و ظاهر آراسته و تجملی به توصیف درآمده‌اند. فراوانی و زیبایی خیره‌کننده زیبارویان و آرامشی که هم‌نشینی با آنان به‌همراه دارد، به‌شکلی نمادین تداعی‌کننده حضور در بهشت یا دسترسی به آن است که البته شخصی مثل شاه - ممدوح بنابه قدرت فرابشری خود می‌توانست در اختیار داشته باشد. بازنمایی کمی و کیفی برآمده از نگاه و صدای راوی قصاید فرخی درباب زیبارویان، تظاهر به شکوهی حیرت‌آور است که به‌مثابه شکلی از مصرف نمایشی شاه - ممدوح، اذعان به «بخت / اقتدار» آسمانی وی را نیز دربر دارد. برای مثال درباره زیبارویان مجالس سلطان محمود آمده است:

با باغی خرامید خسرو که او را بهار و بهشت است مولا و چاکر

درو مسکن، ماهرویان مجلس درو خانه شیرگیران لشکر

(ق. ۳۱، ب. ۳ و ۱۴)

دلبران سلطان محمود از نظر زیبایی و ملاحظت با «شیرین» برابرخوانی می‌شوند:

همیشه در بر او دلبران چون شیرین همواره بر در او کهتران چون هوشنگ

(ق. ۱۰۴، ب. ۳۸)

بر همین منوال، دلبران سلطان مسعود، هم از منظر کیفی خوش‌قامت، زیباروی و لطیف هستند و هم به‌لحاظ تعدد و تنوع چشمگیرند:

سرای تو پُرسرو و پُرمه و پُرگل ز یغمایی و چینی و خلخانی

(ق. ۲۰۸، ب. ۳۵)

ت. مدح‌گویان

وجود گروه انبوهی از شاعران و مدیحه‌سرایان از دیگر نمودهای مصرفی طبقه شاهی است. در میان دو دسته رسانه تبلیغی دربار، یعنی شاعران و دبیران، زبان شاعران با ارائه روایتی آرمانی همراه با تهییج احساسات، از قدرت هژمونیک بیشتری برخوردار است. اینان توانسته‌اند ستایش و ثنا را تا حد شبه‌عبادت سوق دهند؛ به‌ویژه وقتی که قرار است شاه - ممدوح را نماینده خدا در روی زمین بنمایانند، این مسئله دور از تصور نیست. در بازنمایی راوی قصاید فرخی از شاه، وضعیت شاعران/ ثناخوانان یا همان شبه‌عبادان شاه - ممدوح از دو منظر کمی و کیفی نمود یافته است. از یک سو تعدد مدح/ ثناخوانان می‌تواند بخشی از مشروعیت شاه - ممدوح را تأیید کند؛ از سوی دیگر نعمت به‌دست‌آمده از ثنا/ شبه‌عبادت به‌شکلی ضمنی با پاداشی برابرخوانی می‌شود که برای هر بنده در قبال عبادت خداوند متصور است. درباب کنش مدح و وضعیت مداحان سلطان محمود آمده است:

مدیحتش گوهرست و طیح مداحان مر آن را کان گرامی گوهر آن باشد که آن را طبع کان باشد

(ق. ۱۷، ب. ۳۰)

تعدد و تنوع مداحان سلطان محمد به حدی است که با تعداد بی‌شمار زائران، خواهندگان و خدمتکاران برابر شمرده شده است:

از زائر و از سائل و خدمتگر و مداح هر روز بدان درگه چندین نفر آید (ق. ۲۲، ب. ۲۵)
 کیفیت زندگی اینان هم به حکم ثنا/ شبه‌عبادت مطلوب و پُرونوق است؛ گویی به حکم شکر نعمت، به فراوانی دست یافته‌اند:

از طرب روی برافروخته چون شعله نار	مداحان تو برون آیند از خانه تو
و آن همی‌گوید گشتم به ضیاع و به عقار	این همی‌گوید گشتم به غلام و به ستور
خانه خویشتن از لعبت نیکو چو بهار	آن بدین گوید: باری من ازین سیم کنم
ماهرویان را، از گوهر، خلخال و سوار	وین بدان گوید: باری من ازین زر کنمی

(ق. ۴۴، ب. ۳۹-۴۲)

وضعیت و رونق مالی خود فرخی در مقام مداح، سند عینی برای دست یافتن به نعمت فراوان در قبال ثنا/ شبه‌عبادت‌های اوست:

گویی که چگونه‌ست بر شاه ترا کار...	ای آن که همی قصه من پرسى هموار
با لهو و طرب جفتم و با کام و هوا یار	کاری‌ست مرا نیکو و حالی‌ست مرا خوب
امروز من از دی به و امسال من از پار	از فضل خداوند و خداوندی سلطان
با نعمت بسیارم و با آلت بسیار	با ضیعت بسیارم و با خانه آباد

(ق. ۳۸، ب. ۱-۶)

۲-۲-۳. دارایی‌های غیرزنده: از ملک و کاخ تا تاج و تخت و گنج

دسته دوم از متعلقات طبقه شاهی را دارایی‌های غیرزنده تشکیل می‌دهد. در این گروه، کالاها، اشیا و دیگر دارایی‌های عینی و قابل مشاهده جای می‌گیرد. هرچه دامنه متعلقات فرد در این حوزه بیشتر باشد، فضا و امکانات زیادتری را در جهت نمادسازی از هویت خویش در اختیار دارد؛ چراکه دارایی‌ها به مثابه نمادهای پایگاه اجتماعی عمل می‌کنند

(گرونو، ۱۳۹۲: ۴۷). در بازنمایی راوی قصاید فرخی، دارایی‌های غیرزنده شاه - ممدوح در چند دسته زیر معرفی شده‌اند.

الف. ملک، باغ و صیدگاه

داشتن ملک یکی از مؤلفه‌های مهم ثروت و پایگاه اجتماعی است. زمین بیش از هرچیز به واسطه پرستیژ و اقتداری که از آن ناشی می‌شود، جایگاه اجتماعی مالک خود را تضمین می‌کند (پوویس، ۱۳۸۹: ۴۲). به عبارت دیگر، زمین با ایجاد معنایی استعاری و نمادین (کرون، ۱۳۹۳: ۵۶)، علاوه بر پیشبرد قدرت و جایگاه اجتماعی طبقه شاهی، زمینه‌ساز نوعی رهبری و مشروعیت سیاسی نیز است. در تعبیر راوی قصاید فرخی، علاوه بر ذکر فراخی مُلک سلطان محمود، مُلک و ملک شاه - ممدوح درهم تنیده است؛ به طوری که همسو با اصل برگزیدگی، تکین‌نمایی بحث ملک شاه - ممدوح با «فره مُلک» وی یا همان وجه کاریزماتیک قدرت سیاسی گره می‌خورد:

ز کوه گیلان او راست تا بدان سوی ری وز آب خوارزم او راست تا بدان سوی گنگ

(ق. ۱۰۴، ب. ۲۲)

مُلکش فره و مُلکش بی‌کرانه جهان خسرو و سیرتش خسروانی

(ق. ۱۹۰، ب. ۲۰)

البته بخش‌های از این زمین‌ها دربردارنده باغ‌های باشکوهی است که راوی قصیده در توصیف خود از آنها، انگاره‌ای از نمای کلی بهشت و حتی فراتر از آن را بازنمایی می‌کند. ورود سلطان محمود به یکی از باغ‌های زیبا یادآور قدم نهادن حضرت آدم (ع) به بهشت است:

به باغی خرامید خسرو که او را بهار و بهشت است مولا و چاکر...

به باغی درختان او عود و صندل به باغی ریاحین او بُسد تر...

به باغی درو سایه شاخ طوبی به باغی درو چشمه آب کوثر

(ق. ۳۱، ب. ۴۸۱)

توصیف صیدگاه شاه - ممدوحان هم شنیدنی است. داشتن جایگاهی ممتاز برای شکار و گرد آوردن مجموعه‌ای از صیدهای مختلف جهت خوش گذرانی تداوم و بسط زیبایی و نعمت باغ‌هایی است که در تلقی راوی، با بهشت برابرخوانی شده و حتی گاه بر آن تفضیل داده شده است. این دارایی نشانمند شاهی در بازنمایی راوی بنا به ویژگی‌هایی همچون «بی‌حد» و «بی‌مر» از کرانمندی می‌گریزد و ناتمامی آن به شکل نمادین تداعی‌کننده جنبه فرایشری آن، نیز حاکی از تعلق عنایت الهی به صاحب آنست:

چه دانم گفت آن شه را که اندر صیدگاه او را کمینه صید کرگ وحشی و شیر ژیان باشد

(ق. ۱۷، ب. ۴۴)

درو صید را چند جای ستوده درو بزم را چند جای مشهر

کجا جای بزم است گل‌های بی‌حد کجا جای صید است مرغان بی‌مر

(ق. ۳۱، ب. ۱۵-۱۶)

ب. کاخ، تاج و تخت و گنج

مکانمندی و فضا به لحاظ ابعاد و شرایط، نمایشی از ثروت و پایگاه طبقاتی است. در تلقی پوویس (۱۳۸۹: ۷۸)، کاخ‌های عظیم نمادی از اقتدار نجیب‌زادگی و حاکمیت بر زمین است. بخش زیادی از توصیفات راوی قصاید فرخی بر موضوع کاخ و تاج و تخت استوار است. بازنمایی کمی و کیفی آن‌ها به همراه ملزوماتش به نوعی برابرخوانی شمایل کاخ، تاج و تخت با فضای‌های حیرت‌آوری است که گویی نیرویی ماورایی با عنایت به شاه - ممدوح به وی عطا کرده است. وجه تکین‌نمایانه کاخ سلطان محمود از این زمره است:

یکی کاخ شاهانه اندر میانش سر کنگره بر کران دو پیکر

به کاخ اندرون صفه‌های مزین در صفه‌ها ساخته سوی منظر
یکی همچو دیبای چینی منقش یکی همچو ارتنگ مانی مصور
(ق. ۳۱، ب. ۱۹-۲۲).

در کنار کاخ، عظمت تاج و تخت وی نیز حیرت‌انگیز است:

جهان را برترین جایست زیر پایه تختش چنان چون برترین برجست مر خورشید را جوزا
(ق. ۱، ب. ۲۰)
ای آن که به یاقوت همی تاج نگاری بر تاج شهان صورت این مرکب بنگار
(ق. ۳۸، ب. ۱۸)

افزون بر تاج و تخت که خود از گنج‌های برگزیده است، وجوهی دیگر از گنج نیز در خزاین شاه - ممدوح وجود دارد که نه تنها بسیار قیمتی است، پایانی هم برای آن متصور نیست؛ به طوری که اگر همه ابنای بشر از آن سهم بردارند، باز باقی می‌ماند.

چنین ناتمامی طبیعتاً جز از خدا و جانشین آن در روی زمین انتظار نمی‌رود:

بیاید هرکه اندیشد ز گنجش برترین قسمت خلایق را همه قسمت شد اندر گنج او مانا
(ق. ۱، ب. ۲۴)
ز بس توده زر که در کاخ او به هر کنج گنجی بود شایگان
(ق. ۱۲۶، ب. ۳۲)

۳-۳. سرمایه‌های نهادینه شده: وظیفه‌مندی و عدالت - انضباط

اگر سرمایه‌های بدنی و تملیکی شاه - ممدوح همسو با تلقی سیاسی ایران‌شهری به مثابه یک موهبت و نمادی عینی از فره‌مندی، بازنمایی شده‌اند، درمقابل موهبت مذکور، شاه - ممدوح هم در مقام شاه آرمانی وظایفی دارد که آن عدالت است. در طول تاریخ، اصطلاح عدالت معنای متعددی، از مطابقت با الگوی آسمانی تا امری اخلاقی و قضایی، یافته است. در برخی از خوانش‌های جهان قدیم، به معنای مطابقت با چیزی از پیش

تعیین شده است (دلوه‌کیو، ۱۳۹۵: ۲۳). یکی از این خوانش‌ها، اندیشه سیاسی ایران شهری است. بنابه تلقی مذکور، از آنجا که نظامی لایتغیر بر آسمان حاکم است، امور اجتماعی نیز باید از نظامی ثابت پیروی کند. در پی چنین خوانشی، حفظ نظم و مرزبندی از پیش تثبیت شده در روابط اجتماعی به مثابه عدالت قلمداد می‌شود (ادی، ۱۳۴۷: ۷۳). البته عدالت حاوی انواع ریاضت و آداب‌مندی و به عبارت دیگر، وجوهی از سرمایه نهادینه شده با تلقی بوردیویی (مؤید حکمت، ۱۳۹۵: ۳۱) است که شخص می‌تواند به آن‌ها دست یابد و همان را جاری سازد. راوی قصاید فرخی در مقابل دریافت موهبت بدنی و تملیکی، برون‌داد آن را در قالب بخشی از سرمایه نهادینه شده «عدالت - انضباط» صورتبندی می‌کند. وجوه عدالت - انضباط در قالب دو دسته کنش ریاضت‌ها و تدبیرورزی‌ها قابل طبقه‌بندی است.

۳-۱-۳. ریاضت‌ها

غرض از ریاضت هر شکل از ورزیدگی تن و ذهن است. شخص با تن دادن به آن‌ها، آداب‌مند می‌شود و به آشکالی از فضیلت دست می‌یابد که همین فضیلت‌ها سبب تمایز طبقاتی می‌شود. این ریاضت‌ها اغلب حاصل ممارست در هنرها یا آموختن دانش‌ها ست (وبلن، ۱۳۹۲: ۹۰). در مواردی هم انواع عبادات و مناسک را دربر می‌گیرد.

الف. دانشمندی

یکی از آشکارترین فضیلت‌ها کسب دانش است که از انواع ریاضت جسمی و ذهنی حاصل می‌شود. دانشمندی بخشی از سرمایه نهادینه شده هر شخص است که می‌تواند با آن وجه تمایز خود را نشان دهد. راوی قصاید فرخی برای بازنمایی بخشی از هویت سوژه شاه - ممدوح به این ارزش اکتسابی اشاره می‌کند. آنچه در بازنمایی مذکور

به چشم می‌آید، استفاده از تعبیر «خداوند دانش»، «اسرار همه گیتی دانسته» و «عالم اسرار» است که چنین ویژگی‌ای یکی از صفات خداست. راوی برای برجسته کردن شاه - ممدوح، یعنی سلطان محمود در مقام جانشین خدا، او را همچون خداوند «علیم» می‌خواند؛ صفتی که قدرتمندی پیامد آن است:

خداوند فضل و خداوند دانش خداوند تخت و خداوند افسر (ق. ۳۸، ب. ۳۹)

اسرار همه گیتی دانسته به دانش محمود و پسندیده بر عالم اسرار (ق. ۴۰، ب. ۱۴)

در بازنمایی هویت امیریوسف، راوی آشکارا به آداب‌مندی و تمایز وی از بقیه که حاصل انواع ریاضت است، اشاره می‌کند:

ایا طریق خرد باز دیده از هر روی ایا فنون هنر بررسیده از هر باب

شرف کند ز تو علم و بنزد از تو ادب از آنکه مایه علمی و قبله آداب

(ق. ۶، ب. ۳۷-۳۸)

ب. هنرورزی

وجه دیگر سرمایه‌های نهادینه شده شاه - ممدوح راوی قصاید فرخی، هنرورزی اوست. هنر هم مانند علم، از نشانه‌های برجسته فرهیختگی است که با ریاضت مداوم به دست می‌آید. راوی قصاید فرخی هر جا از علم‌دوستی ممدوحان خود سخن می‌گوید، به هنرورزی آن‌ها نیز اشاره می‌کند. البته در این بازنمایی‌ها، گاه هنر در معنای عام به شاه - ممدوح نسبت داده می‌شود؛ همان‌طور که درباره سلطان محمد می‌گوید:

در هنر شاگرد خویشی چون نکوتر بنگری فضل‌های خویشان را هم تو بودستی سبب

(ق. ۳، ب. ۱۸)

اما عمده‌تاً در بازنمایی راوی قصاید فرخی بر هنر سخنوری و آداب‌های ملازم آن که شاه - ممدوحان بدان‌ها آراسته‌اند، تأکید شده است. البته علت این امر را باید در کارکرد

گفتمانی سخنوری و جایگاه آن در سیاست جست‌وجو کرد. به عبارت دیگر، از آنجا که تمامی منابع زبان‌شناختی، از سطح کلان متن و ژانر تا سطح خرد آوا، در شکل‌دهی گفتمانی قدرت نقش دارند (موتنر، ۱۳۹۷: ۱۹۵)، راوی با معرفی سبک کلامی شاه - ممدوح یا انتساب سبک کلامی ویژه به وی، منطبق با گفتمان قدرت سخن می‌گوید. برای مثال به بلاغت مندرج در سخنوری همان سلطان محمد رجوع شود:

از هنر نام بلند و از شرف جاه عریض از ادب لفظ بدیع و از خرد رای صواب

با هنر دست سخی و با شرف روی نکو با خرد خوی نکو و با سخن فصل‌الخطاب

(ق. ۴، ب. ۱۵-۱۶)

امیریوسف هم به واسطه ریاضت‌های ویژه به مهارتی شگرف دست یافته است؛ به طوری که کسی یارای مقابله با او ندارد:

سخنوران ز سخن پیش تو فرومانند چنان کسی که به پیمان خورده باشد بنگ

(ق. ۱۰۶، ب. ۲۵)

پیش سایل زر برافشانند به هنگام جواب پیش نحوی موی بشکافد به هنگام کلام

(ق. ۱۱۹، ب. ۱۰)

با تمام این مهارت‌ها، در تلقی راوی قصاید فرخی، شاه - ممدوحان، بنابه ماهیت نمایندگی خدا در زمین، راستگو توصیف می‌شوند؛ چنان‌که در وصف سلطان محمود و سلطان محمد آورده است:

ای فعل تو ستوده و گفتارهاست راست دایم تو را به فضل و آزادگی هواست

(ق. ۱۱، ب. ۱)

چهار چیز گزین بود خسروان را کار نشاط کردن چوگان و رزم و بزم و شکار

ملک محمد آمد و بفرزود بر این چهار به توفیق کردگار چهار

نگاه داشتن عهد و برکشیدن حق بزرگ داشتن دین و راستی گفتار

(ق. ۴۶، ب. ۱-۳)

پ. عبادت‌گرایی

در بازنمایی راوی قصاید فرخی، سومین شکل از سرمایه نهادینه‌شده که حاصل ریاضت است، گرایش به انجام واجبات و مستحبات دینی است. مناسک دینی بیشتر از هر نوع کنش اجتماعی مبتنی بر ریاضت است. مناسک همیشه با نوعی خویش‌داری و انضباط خودفروکاهنده همراه است. انجام واجبات و مستحبات بدن‌کنشگر را باینکه در ظاهر دچار قبض می‌گردد، به شکل نمادین به فضیلتی روح‌افزا سوق می‌دهد. همین امر خودبه‌خود مشروعیت‌ساز است. راوی فرخی با بازنمایی نماز، روزه و حج شاه - ممدوحان ریاضت برآمده از عبادت را به قصد تقدس‌بخشی به هویت و کنش‌های آنان بازنمایی می‌کند. در یکی از قصاید، امامت نماز یا نماز بهنگام سلطان محمود با امامت نماز یا نماز به‌جای آوردن سروق حضرت محمد (ص) برابرخوانی می‌شود که خود حاوی پیش‌انگاشت آیه «اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولوالامر منكم» و برابرنمایی نفاذ حکم شاه - ممدوح در مقام «اولوالامر» با امر «رسول» است:

نماز شام ز بهر طلايه پيش برفت محمد عربی با جماعت بسیار

(ق. ۳۰، ب. ۱۵)

در کنار نماز، کم‌وبیش روزه ممدوحان، به‌ویژه سلطان محمود، نیز بازنمایی می‌شود: ماه رمضان بود بدو فرخ و میمون شوال به از فرخ و میمون رمضان باد (ق. ۱۹، ب. ۳۶) راوی قصاید فرخی از میان عبادت‌های شاه - ممدوحان، هیچ‌کدام را به‌اندازه حج برجسته نمی‌کند. ریاضت نهفته در حج، به‌ویژه به‌اقتضای آن عصر، بیشتر از نماز و روزه است. درعین حال، وجهه نمایشی این منسک نیز چشمگیر است. اگرچه خطر راه در کمین است، دستاوردهای قلمروگشایی کم نیست. نمونه آن آرزوی حج گزاردن محمود به‌همراه حمله به هند است:

خدایگان را اندر جهان دو حاجت بود همیشه این دو همی‌خواست ز ایزد داور

یکی که جایگه حج هندوان بکند دگر که حج کند و بوسه بردهد به حجر
 یکی از آن دو مراد بزرگ حاصل شد دگر که حج کند و بوسه بردهد به حجر
 (ق. ۳۵، ب. ۱۱۵-۱۱۷)

افزون بر ریاضت شاه - ممدوحان، بازنمایی ریاضت نیابتی وابستگان و خدمتکاران نیز
 چونان افتخاری است که به مخدوم آنان برمی‌گردد. توصیف عبادات خادمان سلطان
 محمود در گزارش راوی فرخی شنیدنی است:

عابدان را از غلامان تو رشک آید همی از جهاد و از عبادت کردن لیل و نهار
 از پی آن تا بر تو قدرشان افزون شود کارشان تسبیح و روزه است و حدیث کردگار
 (ق. ۳۶، ب. ۶-۵)

۲-۳-۳. تدبیرورزی‌ها

تدبیرورزی‌ها به شکل مستقیم و غیرمستقیم برآمده از ریاضت‌هاست. البته در پس آن،
 تأیید فره‌مند هم وجود دارد. این شکل از عدالت - انضباط شامل مملکت‌داری در
 معنای عام و ابراز دو شکل لطیف و قهری قدرت است. همه این موارد ذیل عنوان
 عدالت به معنای رعایت مرز و حدود سامان یافته و به تمام رفتارهای سخاوتمندانه و
 قهری شاه - ممدوح معنا یا مشروعیت می‌بخشد.

الف. مملکت‌داری در معنای عام

کشورداری در معنای عام شامل برخی از تدابیر مبتنی بر انصاف و عدالت است که توأم
 با طمأنینه و خویشتن‌داری رخ می‌دهد. در دنیای قدیم، چنین کنشی معمولاً مبتنی بر
 اخلاق دینی یا در ظاهر خوانشی از آن بوده است و شخص شاه با تکیه به باور مذکور
 از مرزشکنی یا آشوب جلوگیری می‌کرد. بنابر نظر پوویس (۱۳۸۹: ۹۵)، شاه یا حاکم
 معمولاً شخصی همه‌فن‌حریف بوده که از او انتظار می‌رفت تا موانع و مشکلات

پیش‌آمده در مسیر حرکت طبیعی جامعه را به هر صورت از میان بردارد. او ضامن نهایی عدالت و شرافت فرض می‌شد. البته همه تأکید بر دین و عدالت حامل دلالتی ضمنی همسو با نظم اجتماعی است. به عبارت دیگر، راوی قصاید فرخی منطبق با خوانش نهفته در اندیشه سیاسی ایران‌شهری، عدالت را به‌مثابه رعایت مرز در سطوح مختلف فرض می‌کند. بر همین اساس، در بخشی از بازنمایی خود، یکی از شاه - ممدوحان یعنی امیریوسف را با دو تن، علی‌بن ابی‌طالب (ع) و عمر بن خطاب که در خوانش دینی - سیاسی از عدالت سرآمد می‌نمودند، مقایسه می‌کند:

نصیر دولت و دین یوسف‌بن ناصرالدین چراغ اهل هدی شمس‌ه اولوالالباب
به دست اوست همه علم حیدر کرار به نزد اوست همه عدل عمر خطاب
(ق. ۶، ب. ۲۲-۲۳)

با همان تلقی، بار عام سلطان محمود را که به قصد اجرای انصاف، خواه بخشش رعیت، خواه سرکوب یاغیان، تا دیرهنگام طول می‌کشد، می‌ستاید:

از شتاب ورد خواندن، زود برخیزی ز خواب وز پی انصاف دادن، دیر بنشینی به بار
(ق. ۳۶، ب. ۱۳)

یا با تعبیر «امین» امنیت برآمده از عدالت مفروض را که شاه - ممدوح برای ملت فراهم آورده است، تصدیق می‌کند:

یمین دولت و دولت بدو آراسته گیتی امین ملت و ملت بدو پیراسته دنیا
(ق. ۱، ب. ۱۱)
از دولت او هرچه گمان بود یقین شد از دولت خصم آنچه یقین بود گمان شد
(ق. ۱۹، ب. ۱۳)

ب. مردم‌داری و سخاوت

در کنار مملکت‌داری در معنای عام، وجهه لطیف قدرت ایجاب می‌کند که شاه باید مردم‌دار و سخاوتمند باشد. این کنش اگرچه در ظاهر به‌مثابه امری اخلاقی و دینی

می‌نماید، حاوی دلالتی سیاسی همسو با تلقی سیاسی ایران‌شهری از مفهوم عدالت است؛ بدین صورت که با بخشش متناسب به افراد و دل‌جویی از آن‌ها هم سطح طبقاتی آن‌ها رعایت می‌شود و هم از شکستن نظم (البته وجه طبقاتی آن) ممانعت به عمل می‌آید. مردم‌داری و سخاوت با ظاهر دینی - اخلاقی و البته مبنای سیاسی، در هر شکل سبب رضایت مردم و مشروعیت شاه - ممدوح خواهد بود. بر همین اساس، راوی قصاید فرخی در دو سطح به بازنمایی مردم‌داری و سخاوت شاه - ممدوحان می‌پردازد. سطح اول مردم‌داری و سخاوت شاه - ممدوح در قبال توده مردم است؛ چنان‌که درباره مردم‌داری سلطان محمود، با برابرخوانی قصر وی با کعبه که دارای دلالتی دینی - سیاسی است، می‌گوید:

طواف زایران بینم به گرد قصر تو دائم همانا قصر تو کعبه‌ست و گرد قصر تو بطحا

(ق. ۱، ب. ۳۳)

تیمار رعیت خورد و اندوه درویش ایزد ندهد او را هیچ اندوه و تیمار

(ق. ۴۰، ب. ۱۳)

یا درباره بخشش وی که فیضی شامل و همه‌گیر است، ذکر می‌کند:

بیابد هر که اندیشد ز گنجش برترین قسمت خلاق را همه قسمت شد اندر گنج او مانا

(ق. ۱، ب. ۲۴)

ز خشم و قوتش جایی که اندیشد دل بخرد ز جود و همتش جایی که اندیشد دل دانا

نه آتش را بود گرمی، نه آهن را بود قوت نه دریا را بود رادی، نه گردون را بود بالا

(ق. ۱، ب. ۲۵)

افزون بر مردم‌داری و سخاوت در حق توده مردم، همسو با همان نظم طبقاتی مندرج در مفهوم عدالت، طبقه بالادست، به‌ویژه اهل فرهنگ و هنر، موضوع عنایت شاه - ممدوح است. در سخن راوی قصاید فرخی، احساس خرسندی محمود غزنوی در

مواجهه با مادحان — به‌همراه بخشش مفروض — بیشتر از عشق وامق به عذار توصیف شده است:

تو از دیدار مادح همچنان شادان شوی شاها که هرگز نیم از آن وامق نگشت از دیدن عذرا
(ق. ۱، ب. ۳۲)

بر همین منوال، توجه بخشش سلطان محمد به اهل ادب مثال‌زدنی است:

از پرستیدن آن شاه که خالی نبود ساعتی ز اهل ادب مجلس او و ز زوار
(ق. ۴۴، ب. ۱۷)

پشت اهل ادب است او و خریدار ادب زین همی تیز شود اهل ادب را بازار
میل شاهان به شراب است و به رود به سرود باز به علم و به کتاب و اخبار
(ق. ۴۴، ب. ۲۵-۲۶)

پ. دین‌گستری و قهر

سویه دیگر تدبیرورزی به‌شکل خاص، ابراز وجهه قهری قدرت است. در سیاستی که بر دین استوار است، عدالت در معنای اندیشه سیاسی ایران‌شهری آن ایجاب می‌کند به قصد رعایت نظم و مرز، نیروی قهری آن نیز به‌کار گرفته شود؛ اما این نیرو بنا به ماهیت سیاست مذکور، باید در خدمت دین یا با رنگ و لعاب دینی باشد. شاه نماینده خدا در روی زمین است؛ پس باید هرگونه قبض و بسط را با نام دین سامان دهد. ایجاد عدالت به معنای برقراری نظم اجتماعی - طبقاتی با صبغه دینی است و شاهی که در خدمت دین باشد، عادل است. چنین تلقی‌ای به تمامی تصمیمات شتاب‌زده و خودخواهانه شاه مشروعیت می‌دهد و آن‌گاه همان‌طور که بذل و بخشش‌های سرمستانه به حساب مردم‌داری و سخاوت گذاشته می‌شود، تمامی غارتگری و تعرض به مرزهای دیگران نیز با جعل و ترفیع معنا، جهاد فرض می‌شود و بدین ترتیب، نیروی قهر شاهانه در مقام غایت «عدالت - انضباط»، و به‌مثابه تعهدی است که شاه - ممدوح درقبال موهبت یا

سرمایه‌های بدنی و تملیکی ادا می‌کند. راوی قصاید فرخی وجهه قهری عدالت - انضباط شاه - ممدوح را در دو شکل بازنمایی می‌کند. در شکل اول شاه - ممدوح را مایه قوام دین و جانشین پیامبر (ص) معرفی می‌کند:

قوام دین پیغمبر ملک محمود دین‌پرور ملک‌فعل و ملک‌سیرت، ملک‌سهام و ملک‌سیما
(ق. ۱، ب. ۱۲)

قوی‌کننده دین محمد مختار یمین دولت، محمود قاهر کفار (ق. ۳۰، ب. ۱)

گفتا: پناه شرع رسول است و پشت دین؟ گفتم: بلی و پیشرو طاعت اله (ق. ۱۷۷، ب. ۴)

همسو با همین تلقی، نزاع مذهبی - کلامی و فقهی - هم شکلی از دین‌داری به حساب می‌آید؛ برای مثال جنگ با قرمطیان:

ملک ری از قرمطیان بستدی میل تو اکنون به منا و صفاست

آنچه به ری کردی هرگز که کرد یا به تمنا که توانست خواست

(ق. ۱۰، ب. ۲۵-۲۶)

سپس لشکرکشی‌ها شاه - ممدوح را ذیل عنوان جهاد صورت‌بندی می‌کند و خشونت و قهر نهفته در آن را به‌مثابه دین‌گستری و وجهی از عدالت - انضباط شاه - ممدوح برگزیده می‌نمایاند. حمله سلطان محمود به هند و فتح سومنات یکی از این موارد است:

بتان شکسته و بتخانه‌ها فکنده ز پای حصارهای قوی برگشاده لاد از لاد

هزار بتکده کنده قوی‌تر از هرمان دویست شهر تهی کرده خوش‌تر از نوشاد...

به سومنات شد امسال و سومنات بکند در این مراد بیمود منزلی هشتاد

کرامتی نبود بیش ازین و سلطان را چنین کرامت باشد نه هفت، خود هفتاد...

همه کرامت از ایزد همی‌رسید به وی بدان زمان که کم از بیست‌ساله بود به زاد

(ق. ۱۸، ب. ۲۸-۲۹)

۴. نتیجه

قصیده مدحی در مقام یک رسانه و بنابه وجه تسمیه مفروض خود، حاوی قصدی هژمونیک است. این نوع ادبی با بازنمایی هویت سوژه‌های ممدوح، به‌ویژه شاه - ممدوح، همواره درصدد مشروعیت‌بخشی به وی و تثبیت اقتدار وی بوده است. اکثر حاکمان ایرانی پس از اسلام با گرد آوردن شاعران مدیحه‌سرا سعی می‌کردند همسو با سیاست اشرافی رایج، از جمله اندیشه سیاسی ایران‌شهری که شاه را موجودی برگزیده و خدای‌گونه فرض می‌کرد، سلطنت خود را به آسمان گره بزنند. این امر برای شاهان ترک، از جمله غزنوی که ایرانی نبودند، از اهمیت بیشتری برخوردار بود. فرخی سیستانی یکی از سرآمدان قصیده‌سرایان عصر غزنوی همسو با تمنا - توقع شاه - ممدوحان خود در روایت‌های مدحی‌اش، اصل برگزیدگی مفروض در اندیشه سیاسی ایران‌شهری را در سه سطح تکین‌نمایی هویت شاه - ممدوح بازنمایی کرده است. راوی قصاید فرخی از یک طرف سویه دریافتی شاه - ممدوح از آسمان را در قالب دو شکل سرمایه بدنی و تملیکی که به‌شکلی سیاسی - قدسی نشانمند است، به‌تصویر می‌کشد و موازی با آن‌ها سویه برون‌داد یا وظیفه شاه - ممدوح را در قالب سرمایه نهادینه‌شده اجتماعی و فرهنگی با شنونده/ خواننده در میان می‌گذارد.

در روایت‌های مدحی راوی قصاید فرخی، بنابه اصل برگزیدگی شاه - ممدوح، همه سرمایه‌های مذکور به‌شکل تکین‌نمایانه بازنمایی می‌شود؛ بدین صورت که در تکین‌نمایی سرمایه بدنی شاه - ممدوح، شنونده/ خواننده روایت فرخی به چهره‌ای وصف‌ناپذیر یا بسیار زیبا به‌همراه اندامی تنومند - توانمند برمی‌خورد که گویی نمودی از بی‌عیبی - نامیرایی است. این مسئله درباب تکین‌نمایی سرمایه‌های تملیکی هم مصداق دارد. سرمایه‌های تملیکی زنده و غیرزنده شاه - ممدوح در گزارش راوی از

نظر کمی و کیفی آن‌قدر بی‌حدومرز است که برای شنونده/خواننده نوعی دارندگی - ناتمامی خدای‌گونه را تداعی می‌کند.

در تداوم برساخت روایی - گفتمانی قصاید مدحی فرخی، شاه - ممدوح نیز درمقابل دهش‌های آسمان - سرمایه‌های بدنی و تملیکی - وظایفی دارد. راوی قصاید فرخی برای بازنمایی این تعهد به سرمایه‌های نهادینه‌شده شاه- ممدوح ذیل مفهوم عدالت با خوانش سیاسی ایران‌شهری آن تکیه می‌کند. در این سطح، عدالت به‌مثابه نوعی اعمال انضباط از جانب شاه - ممدوح بر خود و دیگران در قالب انواع ریاضت و تدبیرورزی صورت‌بندی می‌شود و گفتمان عدالت - انضباط را برای شنونده/خواننده سامان می‌دهد. با این وصف، شاه- ممدوح درمقابل دریافت دو دسته سرمایه، برون‌داد یا تعهدی مناسب مبنی انواع ریاضت همچون دانشمندی، هنرورزی و عبادت‌گرایی یا انواع تدبیرورزی شامل مملکت‌داری عادلانه، مردم‌داری و دین‌گستری را درپیش می‌گیرد. درنهایت، بنابه تعهدات مذکور که برساخته بازنمایی شاعرانه است، همه رفتارها، به‌ویژه بخشش و تنبیه‌های بجا و نابجای شاه - ممدوح، وجهی مشروع می‌یابد و تأیید می‌شود. این همان کارکرد هژمونیک قصیده مدحی و موضوع توقع دربار از شاعران مدح‌گوی بوده است که فرخی سیستانی نیز توانسته بخشی از آن را برآورده کند.

منابع

ادی، س. ک. (۱۳۴۷). آیین شهریار در شرق. ترجمه فریدون بدره‌ای. تهران: بنگاه نشر و ترجمه کتاب.

اخوت، احمد (۱۳۸۷). دو بدن شاه: تأملاتی درباره نشانه‌شناسی بدن و قدرت. تهران: خجسته.

ایلمون، کای (۱۳۹۳). تئوری‌های مصرف مبتنی بر جامعه‌شناسی مصرف. مترجمان کامبیز حیدرزاده و افشین رهنمافره‌خان‌بیگلو. تهران: نشر حکیم‌باشی.

بورديو، پی‌یر (۱۳۹۰). تمایز: نقد اجتماعی قضاوت‌های ذوقی. ترجمه حسن چاوشیان. تهران: نشر ثالث.

- پوویس، جانانان (۱۳۸۹). *اشرافیت*. ترجمه فرزین آرام. تهران: شیرازه.
- دلوه‌کیو، ژرژ یو (۱۳۹۵). *عدالت: بررسی تاریخی - فلسفی*. ترجمه مصطفی یونسی. آبادان: پرسش.
- خادمیان، طلیمه (۱۳۸۷). *سبک زندگی و مصرف فرهنگی (مطالعه‌ای در حوزه جامعه‌شناسی فرهنگی و دیباچه‌ای بر سبک زندگی ایرانیان)*. تهران: مؤسسه فرهنگی - هنری جهان کتاب.
- رضی، هاشم (۱۳۷۶). *وندیاد*. ترجمه از متن اوستایی. مقدمه، تطبیق با ترجمه پهلوی، آوانویسی فارسی. تهران: فکر روز.
- زرین‌کمر، رضا، مرتضی محسنی، محمدرضا تاجیک و احمد غنی‌پورملک‌شاه (۱۳۹۴). «انحلال هویت مداح در هویت ممدوح: مطالعه‌ای بر پایه اشعار مدحی فرخی در دستگاه غزنوی». *فصلنامه پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی*. ش ۳۸. صص ۱۲۹-۱۵۲.
- سانتاگ، سوزان (۱۳۹۵). *بیماری به‌مثابه استعاره*. ترجمه احسان کیانی‌خواه. تهران: حرفه نویسنده.
- صحرايي، قاسم (۱۳۸۵). «ستایش و توصیف دو جولانگاه فرخی سیستانی در شاعری». *مجله زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سیستان و بلوچستان*. س ۴. ش ۷. صص ۱۱۱-۱۲۰.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۲). *مصرف و سبک زندگی*. قم: صبح صادق.
- فرخی‌سیستانی، علی‌بن جولوغ (۱۳۹۳). *دیوان حکیم فرخی سیستانی*. با مقدمه و حواشی محمد دبیرسیاقی. تهران: نشر زوار.
- فریزر، جیمز جرج (۱۳۸۳). *شاخه زرین: پژوهشی در جادو و دین*. ترجمه کاظم فیروزمند. تهران: آگاه.
- کاریگان، پیتیر (۱۳۹۶). *جامعه‌شناسی مصرف*. ترجمه سعید صدرالاشرفی. تهران: نشر گل آذین.
- کرون، پاتریشیا (۱۳۹۳). *جامعه‌های ماقبل صنعتی: کالبدشکافی جهان پیشامدرن*. ترجمه مسعود جعفری‌جزی. تهران: نشر ماهی.
- کریگان، کیت (۱۳۹۴). *جامعه‌شناسی بدن: نظریه‌های مدرن، پست‌مدرن، پساساختارگرایانه*. ترجمه محسن ناصری‌راد. تهران: نقش‌ونگار.
- گرونو، یوکا (۱۳۹۲). *جامعه‌شناسی سلیقه*. ترجمه مسعود کیان‌پور. تهران: نشر مرکز.
- گرنفل، مایکل (۱۳۹۳). *مفاهیم کلیدی پی‌یر بوردیو*. ترجمه محمد مهدی لیبی. تهران: نشر افکار.
- لوبرتون، داوید (۱۳۹۲). *جامعه‌شناسی بدن*. ترجمه ناصر فکوهی. تهران: نشر ثالث.

- مشکوه مقدس، دل‌آرام، محمد حجت و مجید حاجی‌زاده (۱۳۹۹). «تطبیق تقاضا از ممدوح در سبک خراسانی (منوچهری دامغانی و فرخی سیستانی) با نگارگری سده هفتم هجری». *نشریه مطالعات هنر اسلامی*. د ۱۶. ش ۳۸. صص ۳۶۱-۳۷۶.
- مؤید حکمت، ناهید (۱۳۹۵). *سرمایه فرهنگی: درآمدی بر رویکرد نظری و روش‌شناسی بوردیو*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- موتنز، گرلنده (۱۳۹۷). *گفتمان و مدیریت از دریچه تحلیل گفتمان انتقادی*. ترجمه روح‌اله عطایی. قم: نشر لوگوس.
- وبلن، تورستین (۱۳۸۳). *نظریه طبقه تن‌آسا*. با مقدمه‌ای از سی. رایت میلز. ترجمه فرهنگ ارشاد. تهران: نشر نی.
- Bourdieu, P. (2011). *Distinction: a social critique of the judgement of taste* (translated into Farsi by Hassan Chavoshian, Tehran: Sales Publications).
- Corrigan, P. (2017). *The sociology of consumption* (translated into Farsi by Saeed Sadralashrafi). Tehran: Gol Azin Publishing.
- Crone, P. (2014). *Pre-industrial societies: anatomy of the pre-modern world* (translated into Farsi by Masoud Jafari Jazi). Tehran: Mahi Publishing.
- Deloquieu, G. (2016). *Justice: a historical-philosophical study* (translated into Farsi by Mostafa Younesi). Abadan: Question.
- Eddy, S. K. (1968). *The king is dead* (translated into Farsi by F. Badrei). Tehran: Book Publishing and Translation Company.
- Farrokhi Sistani, A. (2014). *Divan Hakim Farrokhi Sistani* (in Farsi). Tehran: Zavar Publishing.
- Fazeli, M. (2003). *Consumption and lifestyle* (in Farsi) Qom: Sobh Sadegh.
- Frazer, J. (2004). *The golden bough: a study in magic and religion* (translated into Farsi by Kazem Firoozmand). Tehran: Agah.
- Grenfell, M. (2014). *Pierre Bourdieu: key concepts* (translated into Farsi by Mohammad Mehdi Labibi). Tehran: Afkar Publishing.
- Grunow, Y. (2013). *The sociology of taste* (translated into Farsi by Masoud Kianpour). Tehran: Markaz Publishing.
- Ilmonen, K. (2014). *A social and economic theory of consumption* (translated into Farsi by Kambiz Heidarzadeh and Afshin Rahnama Farah Khan Bigloo). Tehran: Hakim Bashi Publishing.
- Kerrigan, K. (2015). *Sociology of the body: modern, postmodern, poststructuralist theories* (translated into Farsi by Mohsen Naseri Rad). Tehran: Naghsh va Negar.
- Khademian, T. (2008). *Lifestyle and cultural consumption (a study in the field of cultural sociology and an introduction to the Iranian lifestyle)*. Tehran: Jahan-e-Kitab Cultural and Artistic Institute.
- Le Breton, D. (2013). *La sociologie du corps* (translated into Farsi by Nasser Fakuhi). Tehran: Third Publications.

- Meshkooch Moghaddas, D., Hojjat, M., & Hajizadeh, M. (2020). Matching the demand of Mamdouh in Khorasani style (Manouchehri Damghani and Farrokhi Sistani) with the painting of the eighth century AH. *Journal of Islamic Art Studies*, 38(16), 361- 376.
- Moayed Hekmat, N. (2016). *Cultural fund: an introduction to Bourdieu's theoretical and methodological approach*. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Motner, G. (2018). *Discourse and management through the perspective of critical discourse analysis* (translated into Farsi by Ruhollah Atai). Qom: Logos Publishing.
- Okhovat, A. (2008). *The two bodies of the king: reflections on the semiotics of the body and power*. Tehran: Khojasteh
- Powis, J. (2010). *Aristocracy* (translated into Farsi by Farzin Aram). Tehran: Shirazeh Publishing.
- Razi, H. (1997). *Vandidad: translation from the Avestan text, Maqmeh, adaptation to the Pahlavi translation, Persian transliteration*. Tehran: Fekr Rooz.
- Sahraei, Gh. (2006). Praise and description of Farrokhi Sistani's two movements in poetry. *Journal of Persian Language and Literature, Sistan and Baluchestan University*, 4, 111-120.
- Sontag, S. (2016). *Illness as metaphor* (translated into Farsi by Ehsan Kiani Khah). Tehran: The author's career.
- Veblen, T. (2004). *The theory of the leisure class* (translated into Farsi by Farhang Ershad). Tehran: Ney Publishing.
- Zarrinkamar, R., Mohseni, M., Tajik, M. & Ghanipour, A. (2015). Dissolution of the identity of the praiser in the identity of Mamdouh: a study based on the poems of Madhi Farokhi in the Ghaznavid system. *Quarterly Journal of Language and Literature Research Persian*, 38, 129-152.